

ITALIJANSKA RENESANSA

UVOD

Renesansa (francosko renaissance, prerojenje) je zgodovinsko obdobje med petnajstim in šestnajstim stoletjem, v katerem sta umetnost in književnost doživeli največji razmah. V Italiji, kjer se je gibanje začelo že v prvi polovici štirinajstega stoletja, se renesansa imenuje Rinascimento in vključuje tudi dobo humanizma. Kot zaključek obdobja se smatra leto 1527 (četrta plenitev Rima). Samo v glasbi traja Rinascimento še celo stoletje.

Sama renesansa označuje prehod med koncem srednjega veka in začetkom novega veka.

Običajno štejejo, da se je renesansa začela v 14. stoletju v Firencah, od koder pa se je razširila v Francijo, ko je francoski kralj Franc I. zavojeval Italijo in so se v Francijo preselili Leonardo Da Vinci, Andrea del Sarto in drugi velikani. Postopoma se renesansa širi in osvoji celotno severno Evropo v 16. stoletju, kjer povzroči protestantsko reformacijo.

RENESANSA

Začetek gibanja se začne z zanimanjem za stare grške in latinske dokumente, ki so jih bili po odhodu iz polotoka Bizantinci zapustili po samostanih. Večina starogrških tekstov ni bila več na razpolago in je bilo treba prevajati iz arabščine, ker so jih bili že v teku srednjega veka Arabci prevedli.

Ta takojšnja želja po umetniškem izražanju novih idej je posledica dejstva, da se je Rinascimento razvil izključno med bogatimi meščani, ki so si umetnost lahko privoščili. Bogastvo, ki so ga dosegla italijanska mesta v dvanajstem in trinajstem stoletju, je bilo podlaga za kulturni razvoj. Firenze, Rim, Neapelj, Ferrara, Milano in Benetke so bila trgovska in finančna središča tedanje Evrope in so si lahko dovolila razcvet umetnosti in znanosti, medtem ko so se manjša mesteca in predvsem kmetje še s težavo otepali revščine in zaostalosti srednjega veka.

Renesanso so zaznamovali:

- individualizem (nazor, ki zelo poudarja pomen in interese posameznika, ne oziraje se na skupnost)
- naturalizem (smer, ki si prizadeva podajati resničnost po dognanjih naravoslovnih ved)
- senzualizem (spoznavna teorija, da so vir človekovega spoznanja človekovi občutki)
- panteizem (filozofski nauk, ki enači boga z naravo)
- hedonizem (smer v etiki, ki jemlje srečo in čutno uživanje za najvišji smisel življenja)
- empirizem (filozofska smer, ki šteje človekovo izkušnjo za edini vir človekovega spoznanja)
- esteticizem (pojmovanje, ki šteje umetnost za najvišjo vrednoto)

V srednjem veku so na umetnike včasih gledali kot na obrtnike, v renesansi pa se je ta odnos spremenil, mojstre umetnosti so zelo spoštovali. Zaposloval jih je papeški dvor in mestno plemstvo – mecenstvo.

Najpogosteje so podporniki humanistične znanosti in renesančne umetnosti bili bogati bančniki in vladarji. Med najbolj znane podpornike sodi zagotovo Cosimo de Medici, imenovan tudi Veličastni.

Renesansa je bila tudi kulturno zgodovinski izraz za ponovno oživitev umetnosti in kulture. Ponovno je obudila antične ideale, dvignila evropsko miselnost nazaj na raven klasičnega in helenističnega obdobja, nato pa ga krepko presegla. Postavila je temelje znanstvenemu mišljenju ter pomenu izobrazbe, sprožila je proces opismenjevanja Evrope.

KNJIŽEVNOST

Najvažnejša novost renesanse je sprejem zgodovinskih ved v književnost: zgodovina ni več del teologije, pač pa samostojna veda. Pojmovanje časa ni več povezano s Kristusovim prihodom, temveč upošteva predvsem laične vire. Če se je v srednjem veku zgodovina človeštva delila v glavnem na tri poglavja (stvarjenje, Kristusovo učlovečenje in poslednja sodba), sedaj postavlja v ospredje grško in rimsko kulturo in obsoja srednjeveški obskurantizem. Ta nov pogled na zgodovino je zagovarjal Lorenzo Valla, ki se je sicer moral dolgo braniti pred Inkvizicijo, a je končno dosegel priznanje svojih teorij. Med poznejšimi zgodovinarji petnajstega stoletja izstopata Niccolò Machiavelli in Francesco Guicciardini.

Renesančna literatura se razvije ob ponovnem odkrivanju antike, vendar ni zgolj njeno posnemanje, ampak nanjo vplivajo tudi srednjeveški vplivi in teme (viteški romani, trubadurska lirika,...)

Razvijejo se tri književne vrste:

- dramatika
- lirika
- epika

→ DRAMATIKA

Renesansa je hotela prelomiti s srednjeveško dramsko tradicijo, ki je gojila sakralne – verske dramske oblike. Snovno je začela posegati v sodobno življenje, in to v vse sloje. Prepletala je tragično in komično, kar je bilo v antiki strogo prepovedano. Rušila je trojno enotnost (to pomeni, da se je drama dogajala na enem samem prostoru v zelo kratkem času, obravnavala pa je en sam temeljni dogodek). Dogajanje je razširila, obravnavala je več dogodkov v daljšem časovnem razmiku, menjala je prizorišče. Zgradba drame je pogosto sintetično-analitična (to pomeni, da se najprej odvijne konec oziroma ključni dogodek, kasneje pa pisatelj razloži, kako je prišlo do tega dogodka, kaj se je dogajalo pred tem). Napisana je največkrat v verzih, ki se imenujejo blankverzi. Razvijeta se dve pisateljski zvrsti: komedija in tragedija. Najboljša renesančna dramska dela so nastala tako, da so se antični vzorci združili s srednjeveškimi. Največja dramatika renesanse sta:

- William Shakespeare (Anglija)
- Marin Držić (Hrvaška)

Renesančna dramatika je na eni strani polna menihov, kmetavzov, roparskih plemičev, goljufov, spletkarjev, ubijalcev, krvoločnežev, skopuhov, zarotnikov, pohlepnežev... na drugi strani pa globokih čustev, velikih misli in silnih dejanj. Življenje, ki je dolga stoletja dremalo, se je nenadoma prebudilo in zakipelo, in prav renesančna drama ga je edina od umetniških zvrsti v celoti zajela in upodobila za svoje in poznejše čase. Posegla je iz svojega ozkega kroga med široke ljudske množice.

Dvor kraljice Elizabete je bil gledališču zelo naklonjen. Finančno je podpiral potujoče igralske skupine, ki so bile sprva nekvalitetne, grobe, sčasoma pa so se razvile v kakovostne poklicne igralske skupine.

→→ RENESANČNO GLEDALIŠČE

Najprej se razvijejo gledališke stavbe, ki imajo izvor v dvoriščih; pri teh ljudje gledajo z balkonov. Nato pa se razvije gledališče (Swan, Globe):

To je bilo gledališče osmerokotne oblike, s tremi vrstami za gledalce, ki so stali okrog odra, ki je bil dvignjen približno meter od tal. Segal je globoko v dvorišče. Zadnji del odra je pokrival balkon, ki je omogočal dvignjene prizore – balkonske scene. Scena je bila zelo preprosta, odrskih rekvizitov je bilo malo. Poskrbeli pa so že za skromne svetlobne in zvočne efekte. Igrali so še vedno samo moški, ki so bili poklicni igralci. Ker mask še niso poznali so vloge ločevali z bogatimi kostumi. Gledališče je bilo za vse družbene sloje.

→. EPIKA

Glavni predstavniki področja epike so:

- Giovanni Boccaccio (Dekameron)
- Ariosto
- Torquato Tasso (Osvobojeni Jeruzalem)
- Miguel de Cervantes Saavedra (Don Kihot)
- Erazem Rotterdamski (Hvalnica norosti)

Epika razvije dve prozni smeri- roman in novelo, še vedno pa se pojavlja tudi ep (junaški, viteški, nacionalni).

→ LIRIKA

Predstavniki lirike so:

- Francesco Petrarca
- W. Shakespeare
- Michelangelo Buonarroti
- Lorenzo de Medici

V tem obdobju se v liriki razvije pesniška zvrst, ki jo imenujemo sonet, vodilen pa je vpliv Petrarce-petrarkizem.

UMETNOST

- Začetniki renesančne umetnosti so bili Brunelleschi, Donatello in Masaccio. Ti trije umetniki so uvedli natančno upodabljanje človeka, ki je moralo izražati ne samo telesne oblike, pač pa tudi njegova čustva. Razen tega so učili novo perspektivo, ki izhaja direktno iz zornega kota opazovalca. Nehote je ta linearna perspektiva ponazarjala miselnost novega obdobja: človeški razum gospoduje naravi in jo spreminja po svojih pravilih.
- Slikarji in kiparji so prikazovali človeško telo v njegovem okolju na bolj naraven, stvaren način. Veliko so se ukvarjali z upodabljanjem notranjega človekovega življenja. Proučevali so klasične kipe, pa tudi človekovo anatomijo. Začeli so uporabljati perspektivo, tako da slike niso bile več ploskovite. Slikali so portrete, sodobne in klasične dogodke, pa tudi verske teme. Nekateri umetniki so si pridobili večje bogastvo in neodvistnost kot srednjeveški rokodelci.
- Središče umetniškega ustvarjanja je bilo v Firencah, iz Italije pa se je novi stil razširil tudi v druge Evropske države.

Vrh te umetnosti predstavljajo naslednji umetniki:

Italija:

- Michelangelo (poslikal strop Sikstinske kapele, kip Davida, kip Pietà)
- Leonardi da Vinci (anatomija, fizika, astronomija, načrtovanj in izdelava leteljih strojev, slikarstvo-slike Mona Lisa in Poslednja večerja...)
- Rafael Santi (portreti Madon, papežev)
- Tiziano (slike Madon, portreti)

Nizozemska:

- Jan van Eyck

- Pieter Bruegel
- Hieronymus Bosch

Francija:

- Jean Fouquet

Nemčija:

- Hans Holbein
- Albrecht Dürer

V prvi polovici 16. stoletja se se pojavi manierizem. To je novi stil v slikarstvu, za katerega je značilno, da se odmakne od renesančnih slogovnih načel:

- optimizem zamenja splošni dvom;
- izgine dotedanja harmoničnost;
- zaredi spoznanja, da lepotni ideal ne ustreza resničnosti, le ta izgubi pomembnost.

Predstavniki manierizma so:

- Tintoretto
- El Greco
- Guiseppe Arcimboldi

ZNANOST IN TEHNOLOGIJA

Ko so Turki leta 1453 zasedli Bizanc, se je veliko bizantinskih učenjakov zateklo v Italijo, kjer so začeli poučevati grški jezik pod pokroviteljstvom sinjorij. Kmalu so prevedli dela Hipokrata in Galena, ki sicer niso vsebovala veliko znanstvenih podatkov, a so zbudila navdušenje za zdravilstvo in anatomijo. Posebno mesto zavzema Salernska šola zdravstva, ki je bila najstarejša italijanska šola medicine, verjetno še iz devetega stoletja. Čeprav so v njej delovali pretežno pripadniki klera, je šola širila dokaj laične nauke in spada med predhodnike humanizma. Višek je dosegla v dvanajstem stoletju, ko je sprejela latinske prevode arabskih del. Žal je prav razcvet medicine in rast novih šol v dobi renesanse zasenčil pomen te važne ustanove, ki je sicer ostala živa vse do leta 1811. Najbolj znan anatomist je Andrea Vesalius, ki je prvi seciral trupla in o svojem delu zapustil zanimivo zbirko risb.

V petnajstem stoletju je Johannes Gutenberg izumil postopek tiska, kar je dalo znanosti neverjeten zagon. Povečalo se je število knjig in tudi njihova natančnost, saj so bile odpravljene vse napake, ki so dotlej nastajale z ročnim prepisovanjem. Študij ni bil več samotarsko opravilo posameznikov, temveč je postal izmenjava mnenj in posredovanje podatkov med znanstveniki. Z veliko vnemo so se poznavalci klasičnih del lotili prevajanja antičnih matematikov in astronomov. Tiskala so se dela Kopernika, Tycho Brahe in Keplera. Pozneje, proti koncu šestnajstega stoletja je ta dela uporabil tudi Galileo Galilei za svoje študije.

Nova zemljepisna odkritja so pospešila zanimanje za zemeljsko površje in kartografijo. Po drugi strani so tudi povzročila boljše razumevanje in preučevanje problemov plovbe in pomorskega bojevanja. Uvedba smodnika je popolnoma spremenila dotedanji način bojevanja. Razvila se je artilerija, ki je kaj kmalu dokazala, da se tudi gradovi dajo uničiti, s čimer je zatonil najznačilnejši mit srednjega veka.

PRAVO IN POLITIKA

Dialektična metoda srednjeveških pravnikov se je morala umakniti pred novimi nauki, ki so zahtevali starorimsko razumevanje pravice. Stari kodeksi in lex romana so se jemali kot edini viri pravičnega upravljanja. Medtem ko je v srednjem veku veljalo pravilo, po katerem so

politični predstavniki odločali o svobodi, pravici in pravnih postopkih, so renesančni pravniki zahtevali, da se politiki zavzemajo za ohrano miru in varnosti v državi. Pojavila se je torej potreba po ločitvi zakonodajne oblasti od sodne ter od izvršne oblasti.

V renesansi so se glavna italijanska mesta razvila v prave male države, ki so skušale širiti svojo oblast na račun sosedov. Medtem ko so se mesta v drugih evropski pokrajinah združevala v države (Španija, Francija, Anglija), to v Italiji še ni bilo mogoče prav zaradi močnih nasprotij med mestnimi državicami. Toda po drugi strani je prav ta politična konkurenca privedla do razvoja moderne diplomacije. Po vseh mestih so se organizirale ambasade (poslaništva), ki so se v šestnajstem stoletju začele ustanavljati tudi v Franciji in Angliji.

Katoliška cerkev se ni uprla prodoru renesančne miselnosti, čeprav je bila posredno morda edina prizadeta. Dejansko se tedanji predstavniki cerkve niso v ničemer razlikovali od plemičev in velikih trgovcev in kot taki so se zanimali samo za lastne koristi.

ARHIHEKTURA

V zgodnji renesansi (12.-15. stol) se je v arhitekturi prevladoval gotski slog. V nasprotju z visokimi in mračnimi stavbami, ki so bile značilne za gotski slog, so si bogati meščani gradili veličastne hiše. Gradili so preproste, skladne in simetrično grajene zgradbe. Na veliko renesančnih zgradbah je videti značilne polkrožne loke in stebre. Ponavadi je na dvorišču sredi štirikotne stavbe stal vodnjak, ki je bil lepo okrašen.

V renesančnem slogu so bile zgrajene tudi ene izmed svetovno znanih zgradb, kot npr. Louvre, Tuileries, Escorial, cerkev Sv. Petra... Ta slog je vplival tudi na gradnjo številnih dvorcev v nemških mestih.

Eden najbolj znanih arhitektov tega obdobja je Fillipo Brundelleschi.